

Arisztokrácia és humanizmus

Írta: Oltványi Imre, művészeti író, a Magyar Jelzálog Hitelbank ügyvezető igazgatója

Az arisztokrácia válságos óráit éli.

Régen valóban a kiválóak (*aristos*) uralmát (*kratos*) jelentette. Legalább is vagyoni és katonai értelemben. A kettőből könnyen adódott a szellemi fölény is. A vagyon legtermészetesebb formája az öröklődő földbirtok volt. Ez katonai kötelezettséggel, de egyúttal hatalommal is járt. A gazdagság, a katonai vezetés tágabb életismeretet, tapasztalatot, tájékozottságot, ha úgy tetszik műveltséget adott. Az arisztokratának tehát könnyen hullt ölébe mindaz, ami a szellemi vezetésre képesített. De szellemi kiválóság nélkül is kiemelkedő szerep várt rá a vagyon és hatalom folytán. Ez a szerep viszont akarva-nem-akarva kötelezett. Zárt alakulatot teremtett. Olyan elkülönült és elkülönítő szokásokkal, magatartással járt, ami az arisztokratákban nem alaptalanul a magasabbrendűség érzését keltette. S ebben a megváltozhatatlannak látszó magasabbrendűségben szívesen hittek a kívülállók, már csak azért is, mert ezzel megszabadultak a nagy többség részére mindig elviselhetetlen felelősségvállalástól. Az arisztokrácia fölényes magabizással viselte a felelősség terhét, nem szereplési viszketegségből, hanem mert meg volt benne a hajlandóság arra, hogy a dolgok másíthatatlan folyamatát lássa kiváltságos helyzetében. A kívülállók hite s az arisztokrácia magabizása volt uralmának legfontosabb pillére.

Az arisztokrácia gyakorta derekasan kitett magáért

s történelemszemléleti baklövés volna utólag szemére lobbantani tévedéseit, melyeknek nem egyszer ő vallotta kárát. Hatalma nem is azon fordult meg, hogy uralmában mennyi jó és mennyi rossz akadt, hanem azon, hogy a francia forradalom sodrában a polgárság mindinkább szóra bátorodott, megvetette lábát az államok gazdasági életében, vérszemet kapott növekvő erejétől és előítéletektől kevésbé gúzsbakötött szellemi rugalmasságával részt kért a felelősségből. Az arisztokrácia életének igazi fordulópontja s a kaszt bomlása épp azzal kezdődött, hogy a felelősségvállalás addig szinte kizárólagos jogában osztoznia kellett. Azóta csak bukdácsol. Kiválóságát már csak egyes tagjainak kiválóságában ismerik el, de az egyesek hibáit a tömegítélkezés eredendő fonáksága a kaszt hibáit rójja fel. Fölös dohogás volna ennél az igazságtalanságnál hosszabban időzni. Az előítélet nemcsak az arisztokrácia gyengéje. Manapság visszajára fordult a dolog. Az Arisztid-vicek bamba általánosítása abból a bojtorjános lelkületből sarjadt, amely szívesen rugdossa a gyengébbet.

Ha gyengült is az arisztokrácia, téves volna azt hinni, hogy már egyáltalában nem tesz számot. A magyar arisztokrácia összeségében még mindig nagy vagyont mondhat magáénak. Részben összeköttetéseinél, részben taktikai képességeinél fogva politikai hatalma sem lebecsülendő. Mindössze annyi nyilvánvaló, hogy kasztereje erősen megfogyatkozott s lazulása rohamos. Amily mértékben enged zártságából, olyan ütemben csökken politikai befolyása. Lényegében semmiesetre sem tekinthető már kasztnak. Egyes tagjainak szellemi kiválóságával teljes vagyontalanság járhat és fordítva. De az általános érvényű jellemzésnek, vagy ítékezésnek leginkább az arisztokrácia egyértelmű viselkedésének teljes hiánya állít tiltófát. Bizonyos előkelő klubszellemiségen (ez is eltűnőben van), modorkülsőségen, nyelvtudásból fakadó külpolitikai tájékozottságon kívül alig van jellemző vonása. A nemzetpolitikai, szociális kérdésekben pedig egyáltalában nincs egyöntetű állásfoglalása.

Az is az együvé tartozás tudatát bomlasztja, hogy az állítólagos korszellem megsokasította a saját kasztjuk ellen nem túlságos ízléssel rúgkapáló arisztokraták számát. Átmenet nélkül olyan mélyre szállnak alá, ahol bányásznak nem, csak vontató vak lónak használják őket. Zavaros idők eltévelyedettjei, elkótyvetélői legnemesebb örökségüknek: a példaadó, nemes magatartásnak.

De nem kell a politikához fordulnunk hogy az arisztokrácia önbomlasztásának tanúi lehessünk. Bármennyire dicséretes is a szándék s bármennyire egyezik is a kor célzatával, valahogy ellentmond az arisztokrácia lényegének, ahogy egyes tagjai mindenkin túl akarnak tenni az ipari és kereskedelmi elhelyezkedésben. Megbizonyosodhatunk erről, ha a részvénytársaságok igazgatóságában beálló változásokat vesszük szemügyre. Nem hiszem, hogy a gazdasági életet ellepő arisztokraták tehetségtelegebbek, vagy kevésbé tanulmányosak másoknál, azt sem mondom, hogy nem lehet üzleti érzékük, sőt az is valószínű, hogy rövidesen örömük telik új munkakörükben. Nem szorul azonban bizonygatásra, hogy ilyen dologba csak úgy lehet belevágniuk, ha tisztában vannak azzal, hogy sutba dobtak mindent, ami kasztjuk értelmét tette. Ebben a játékban sem lehet színre más szint adni. Utólagos megrökönyödés már nem számít. Az arisztokrata részvénytársasági cégvezető nagyszerű cégvezető lehet, de nem lehet egyúttal *gróf* is. Alaposan alább kell adnia. Bármilyen idejélmúlt felfogásnak látszók is, volt valami mélyebb értelem abban, hogy Ferenc József idejében orvos nem lehetett kamarás. A kamarás elvégre nem vájkálhat per anum. Vagy vájkáljon, ám ne akarjon kamarás is lenni.

A polgárságba könnyű beleolvadni, de tudni kell, hogy nincs belőle visszaút az arisztokráciába. Lehet, hogy az arisztokraták egy része őszinte hajlamát követi a kispolgáriasulással s teljesen leszámolt múltjával. Eleinte rosszul fér meg az új környezetben, mint csömöszölt oszlop a vízárban, később szemhunyorítás nélkül tudomásul veszi új helyzetét. Az arisz-

tokrata rangjelölést még viseli, de hovatovább fontosabb önmagának is a vezérigazgató, cégvezető, vagy ügyvéd és orvos címe. Ha hozzávesszük még, hogy az arisztokraták egymás-közi házassága is folyton csökken, akkor végérvényesen úgy látszik, hogy az arisztokrácia gyorsuló ütemben gyengül. Imitt-amott még sarkára áll, de alapjában mintha megadta volna magát a sorsnak.

Ez a látszat. Nem ilyen egyszerű azonban a kérdés, ha mélyére hatolunk. A történelmi arisztokráciára nagyjából vágnak megállapításaink. Ágaskodni kezd ellenben a dolog, ha tömeglélektani szempontokat is tekintünk. Az arisztokrácia jövőjét illetően abból kell ugyanis kiindulnunk, hogy a tömeg-mindig megkíván maga fölött egy kisebb-nagyobb réteget, amelyre vak tisztelettel tekinthet s amelyre minden felelősséget háríthat. A tömegboldogság nagyjából a felelőtlenség boldogsága. Nem idegen ugyan a tömegtől az sem, hogy időnkint minden bálványát porrá zúzza — bár ilyen megmozdulása legtöbbször polgári vagy magasabb eredetre gyanús. Azt szokták mondani, hogy nálunk még forradalmat sem lehet gróf nélkül csinálni. De akárhogy terpeszkedik is el valamilyen forradalmi réteg, rövidesen kiváltságosakat emel maga fölé. Ilyen értelemben mindig lesz arisztokrácia, s ez az újonnan kialakult vezetőség a történelmi arisztokrácia példájára rendezkedik be. Az azonban könnyen megeshetik, hogy más talajból toborzódik, mint az eddigi. A hercegi, grófi, bárói rangnak, kiváltságnak, hatalomnak alapja egyidőre talán a párttagsági igazolványok alacsony sorszáma lesz.

Némi derűlátással feltehető az is, hogy egyszer csak polgárjogot kap az az értelmezés is, amely szerint az arisztokratizmus felelősségtudaton kívül elsősorban humánus magatartást, töretlen stílust jelent. Elvégre az emberiség felocsudhatik aléltságából. Elkövetkezhetik az is, hogy kiirtja ellomhult képzeletének arankafoltjait. Kitisztulhat a tömeg-ujjongástól kapatos elme s kicsattanhat újra a szellemi egészségtől.

Nem tudjuk a jövő szándékát kipuhatolni. Kongó szóözőn minden erre irányuló szándék. Megfejtelt elméletekre sem sokat adhatunk. Nem tagadhatjuk azonban, hogy a magyar arisztokráciának minden megújulásunkban nagyszerű szerepe volt. Megmaradó történelmi arisztokráciánk jövő jelentősége tehát a legnagyobb valószínűség szerint attól függ, hogy ma mennyire tudja magát távortartani az útszéli taglejtésektől. Nem egy arisztokrata biztató jel.

Am optimizmusunkkal bánjunk mégis csínján.